

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Politologica XIII (2014)

Dominika Kasprowicz i Łukasz Zweifel

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

„Nowe wino w starych butelkach” – nowe partie w systemach partyjnych, na przykładzie Holandii

*Minor and new parties tend to be forgotten
by analysts of parties and party systems. Good as well as bad reasons account
for this neglect. The neglect ought, however, to be remedied,
since it can be argued that minor, and especially new minor parties
play an important role in the transformation of party systems.*

(Pedersen 1982)

Partie nowe w systemach politycznych to nie nowe zagadnienie, stanowiły i nadal są obiektem zainteresowania wielu badaczy, stąd mnogość ujęć teoretycznych i danych empirycznych na ich temat. Partie nowe są uważane za zjawisko kluczowe w procesie analizy zmian politycznych, zwłaszcza że zgodnie z konstatacją Petera Maira i Roberta Katza są ściśle zależne od swojego, wielowymiarowego środowiska, stanowią nieodłączny element systemu politycznego, ale też odzwierciedlają złożone procesy społeczne oraz instytucjonalne – polityczne¹. Traktowane są nie tylko jako „pas transmisyjny” w procesie polityzacji interesów indywidualnych i grupowych (kierunek oddolny), ale także jako podmiot aktywnie kształtowany w ramach działań państwa (kierunek odgórny). Na tle partii politycznych *per se*, partie nowe dają możliwość pogłębionej analizy tych procesów, choćby dlatego że, jak pisał Piero Ignazii: „[...] nie tylko dostarczają świeżej krwi, czy otwierają nowe kanały dla wyrażania [interesów], przez co zmniejszają atrakcyjność innych, nie-partyjnych organizacji, ale także dlatego, że swoim członkom oferują nowe role”².

Partie nowe jako jednostka analizy

Konceptualizacja tego zagadnienia stanowi dla badaczy wyzwanie, które wynika bezpośrednio z dynamiki życia społecznego i politycznego, którego „nowość” jest

¹ P. Mair, R. Katz, *Three Faces of Party Organization: Adaptation and Change*, European Policy Research Unit Working Paper 4/90, University of Manchester, 1990, s. 18.

² P. Ignazii, *The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties*, „Party Politics”, vol. 2 (4), 1996, s. 553–554.

nieodłącznym elementem. O ile (z pozoru) łatwiej jest wskazać i analizować nowe podmioty w sytuacjach radykalnej zmiany systemu politycznego, np. demokratycznej transformacji, kiedy pluralizacji politycznej towarzyszy powstawanie wielopartyjnych systemów, kategoria nowości rozmywa się i komplikuje wraz z upływem czasu w systemach stabilnych czy też skonsolidowanych³. To jednak nie oznacza niemożności wskazania i analizy znaczenia nowej politycznej oferty. W siedemnastu analizowanych przez Nicole Boyller skonsolidowanych demokracjach, do grona partii nowych, które uzyskały reprezentację parlamentarną w ostatnich 40 latach zaliczono aż 140 podmiotów. Choć większość z nich nigdy nie osiągnęła wysokiego poziomu relewancji, jedna trzecia zniknęła po jednorazowej bytności w parlamencie, pozostają nieodłączną i ważną częścią także tych systemów⁴.

Jak konceptualizuje się nowatorski charakter partii politycznych? Należy nadmienić, że jest on rozumiany na wiele sposobów, które, upraszczając, za Sholomit Barneą i Gideonem Rahatem zawrzeć można w dwóch ogólnych kategoriach: „chronologicznej” i „jakościowej”⁵. Pierwsza grupa definicji uznaje partie nowe za podmioty powstałe ostatnio, aktualne. Przykładem skrajnej najbardziej minimalistycznej – technicznej definicji – były partie nowe rozumiane jako nowe podmioty formalnie zgłoszone w rejestrze partii. Taka konceptualizacja, choć łatwa do operacjonalizacji (i przydatna choćby na gruncie polskim), nie spełnia jednak wymogu uniwersalizmu – nie wszystkie państwa prowadzą bowiem podobne rejestry. Jakościowe ujęcie utożsamia nowość z różnymi aspektami działania partii – programami, strukturą organizacyjną, strategiami politycznymi, które różnią się od istniejących. Tutaj, skrajnym przykładem subiektywnych, jakościowych kategorii wyznaczających nowatorski charakter partii byłyby np. deklaracje ich założycieli, co do faktu, iż dany podmiot jest podmiotem partyjnym i nowym. Kryterium to, choć pojęciowo rozmyte, może stworzyć unikatową grupę jednostek analizy, o których, niezależnie od obiektywnych zmiennych, komunikuje się, iż są podmiotami nowymi⁶.

Dowodzi tego interesująca analiza Alana Sikka, który przedstawia przykłady partii nowych wkraczających w pole polityki i odnoszących sukces przede wszystkim ze względu na sam fakt nowatorskości. Komunikowanie o podmiocie, jako o nowym jest strategią o dużym potencjale wyborczego poparcia. Okazuje się (w niektórych przypadkach), że jest też wystarczającym argumentem do przechwycenia elektoratu partii już istniejących, nawet jeśli nie oferuje się alternatywy programowej⁷.

³ Por. I. van Biezen, *Political parties in New Democracies*, Nowy Jork, 2003, rozdz. 1–3.

⁴ N. Bolleyer, *New Parties in Old Party Systems Persistence and Decline in Seventeen Democracies*, Oxford 2013.

⁵ S. Barnea, G. Rahat, *Out in the old, In with the “new”: What constitutes a new party*, „Party Politics”, vol. 17 (3), 2011, s. 303–320.

⁶ Por. D. Kasprowicz, *Dlaczego partia? Polskie partie pozaparlamentarne w procesie konceptualizacji partii politycznej*, [w:] *Partie polityczne w Polsce i w Europie. Struktury, funkcje, strategię w zmieniającym się otoczeniu*, red. A. Pacześniak, M. Winclawska, Wrocław–Toruń 2013, s. 221–278.

⁷ A. Sikk, *Newness as a winning formula for new political parties*, „Party Politics”, vol. 18, 2012, s. 456.

Te wyniki stanowią interesujące uzupełnienie badań prowadzonych do tej pory, a zakorzenionych we wspomnianych wyżej jakościowych definicjach i motywacjach stojących za sukcesami partii. Klasyczne studia z tego zakresu łączą bowiem genezę i sukcesy nowych partii z nowymi tematami, które nie są podejmowane przez zastane ugrupowania lub które nie są darzone zaufaniem bądź pozostają nieskuteczne w realizacji interesów swoich elektoratów, jak w przypadku partii Nowej Polityki, o których będzie mowa w dalszej części artykułu⁸.

Biorąc pod uwagę cel niniejszego artykułu, którym jest możliwie najszersza konceptualizacja i egzemplifikacja nowych partii, definicja nasza, bazując na obserwacjach A. Sikka, miała za zadanie łączyć powyższe ujęcia, przez co plasować się na pograniczu ujęcia ilościowego i jakościowego. Z jednej strony chcieliśmy wziąć pod uwagę na nowo rejestrowane w poszczególnych etapach ewolucji systemu partyjnego podmioty, z drugiej, uwzględnić te, które, choć nienowe w sensie formalnym, oferowały „nową jakość”, czy to programową, czy z zakresie strategii politycznych na szczeblu parlamentarnym.

Systemem partyjnym, doskonale obrazującym wielowymiarowe znaczenie tego terminu i bogatym w przykłady tak szeroko rozumianych, nowych partii jest, naszym zdaniem, Holandia.

Studium holenderskiego systemu wielopartyjnego

Można pokusić się o stwierdzenie, że pojawianie się licznych nowych partii politycznych przed każdymi wyborami parlamentarnymi stanowi polityczną tradycję tego państwa. W latach 1946–2012 na holenderskiej arenie parlamentarnej zaistniało 28 nowych partii politycznych, choć zgodnie ze wzorem opisanym przez N. Bolleyer, większość z nich statusem partii relewantnej cieszyło się jedną elekcją, by po krótkiej przygodzie z *Tweede Kamer* (Druga Izba Stanów Generalnych – izba niższa Stanów Generalnych, parlamentu Holandii) zniknąć ze sceny politycznej (patrz tabela 1). Te o najwyższym poziomie relewancji, które współtworzyły gabinety, powstawały w wyniku przekształcenia istniejących już wcześniej partii lub w wyniku fuzji kilku działających podmiotów (nowe jakościowo). Równolegle pojawiały się podmioty oryginalne, niezakorzenione w istniejących wcześniej partyjnych strukturach, które oferowały ilościowe i jakościowe innowacje⁹. Ich różnorodność pozwala na zobrazowanie czynników (odgórnych i oddolnych) w kluczowych procesach szerzej rozumianej polityczno-społecznej zmiany.

⁸ Mowa o pracach autorów takich jak: M. Tavits, *Party System Change*, „Party Politics” 2006, vol. 12, s. 99–119, S. Hug, *Altering Party System*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press 2001, P. Lucardie, *Prophets, Purifiers and Prolocutors*, „Party Politics” , vol. 6, 2000, s. 175–85.

⁹ W ostatnich wyborach przed wojną (1937) wzięło udział 20 partii politycznych, z czego połowa weszła do parlamentu, tak duża liczba partii startujących w wyborach parlamentarnych pojawiła się dopiero w 1967 roku, co było pokłosiem przemian społecznych tamtych lat.

Ogólnie ewolucję holenderskiego systemu partyjnego można podzielić na trzy etapy – przejście od systemu ekstremalnie wielopartyjnego z dwiema głównymi partiami (1946–1971) do względnej stabilizacji, gdzie holenderska wielopartyjność miała charakter umiarkowany z równowagą pomiędzy partiami (jedynie 3–5 partii zyskiwało w wyborach więcej niż 3% poparcia, zaś liczba mandatów przydzielonych komitetom nieznacznie się różniła). Trzeci etap znaczy rok 1994, kiedy system partyjny ponownie przybrał formę ekstremalnej wielopartyjności, z dominującą trójką – CDA, PvdA i VVD¹⁰.

Tabela 1. Wybrane cechy charakterystyczne holenderskiego systemu partyjnego w latach 1946–2012

Rok	Liczba podmiotów uczestnicząca w wyborach	Liczba nowych podmiotów uczestnicząca w wyborach	Liczba partii w parlamencie	Liczba pod nowych względem ilościowym i jakościowym partii w parlamencie	Wszystkie nowe partie w parlamencie
1946	10	7	7	0	4
1948	12	6	8	1	2
1952	13	4	8	0	1
1956	10	2	7	0	0
1959	11	3	8	1	1
1963	17	7	10	1	2
1967	23	13	11	1	1
1971	28	13	14	3	3
1972	20	4	14	1	1
1977	24	11	11	0	1
1981	28	13	10	0	1
1982	20	1	12	2	2
1986	27	13	9	0	0
1989	25	10	9	1	1
1994	26	11	12	3	3
1998	22	7	9	0	0
2002	16	6	10	2	2
2003	19	6	9	0	0
2006	24	14	10	2	2
2010	18	8	10	0	0
2012	21	9	11	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.nlverkiezingen.com> oraz J. Thomassen, *How New is Dutch Politics?*, [w:] *Politics in the Netherlands. How much change?*, s. 75.

Zmiany te zachodziły w specyficznym społeczno-politycznym układzie, ponieważ w Holandii od początku XX wieku, w oparciu o podziały religijne rodem z poprzednich wieków, wykształciły się charakterystyczne dla tego kraju subkultury

¹⁰ S. Batko-Jakubiak, *System partyjny Holandii*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010, s. 167–168.

ideologiczne (filaryzacja). Podział na subkultury ideologiczne miał odzwierciedlenie w systemie partyjnym. Każdy filar posiadał swoją reprezentację parlamentarną¹¹. Identyfikacja poszczególnych grup społecznych z własną reprezentacją polityczną połączona z konsensualnym modelem prowadzenia polityki, umożliwił pokojową egzystencję podzielonego pod względem religijnym holenderskiego społeczeństwa. Filaryzacja przetrwała do końca lat sześćdziesiątych, kiedy to w wyniku ukształtowania się społeczeństwa postindustrialnego i procesów sekularyzacyjnych nastąpiły kluczowe zmiany¹². Dotychczas najważniejszy podział socjopolityczny (religijny) przestał odgrywać w Holandii kluczową rolę. W pewnym stopniu dotyczyło to też innych podziałów socjopolitycznych, które uległy osłabieniu. Tak stało się z podziałem ekonomicznym, co było związane ze wzrostem dobrobytu, coraz większym znaczeniem dla części społeczeństwa wartości postmaterialnych oraz osłabieniem statusu klasy robotniczej. W wyniku przejścia z epoki industrialnej do postindustrialnej część klasy robotniczej awansowała i znalazła się w szeregach średniej klasy¹³. Wzrost zamożności, nie tylko w Holandii, ale i innych państwach zachodnich przyniósł też zmiany kulturowe. Wyrazem tego było akcentowanie przez część członków nowej kasy średniej przywiązania do innego kanonu wartości, różniącego się od tego typowego dla poprzedniej epoki.

Jeśli w epoce industrialnej kluczowe znaczenie miało dążenie do sukcesu materialnego, dyscyplina, hierarchia, tradycyjna obyczajowość i religia, to w epoce postindustrialnej skupiono się m.in. na zastępowaniu religii obyczajowością świecką, nacisk kładziono na indywidualizm, prawa człowieka, kwestie dyskryminacji mniejszości oraz ekologię. Okazało się, że tego typu zmiany miały swe odzwierciedlenie w polityce, nastąpiła m.in. indywidualizacja aktywności politycznej, co w efekcie doprowadziło do osłabienia stabilnych dotąd więzi wyborców z partiami politycznymi¹⁴. Defilaryzacja wywołała także zmiany w systemie politycznym – tradycyjne podziały socjoekonomiczne i religijne przestały być jedynymi wyznacznikami strukturyzującymi elektorat.

Nowy konflikt wartości materialnych z niematerialnymi, nakładał się według niektórych badaczy na te już istniejące. Wartości postmaterialne wygenerowały tzw. Nową politykę¹⁵, która znaczyła nowy etap ewolucji holenderskiego systemu partyjnego. „Nowa polityka” zawierała postulaty zwiększonej partycypacji oraz

¹¹ Ł. Zweiffel, *Dynamika zmian społecznych w Holandii i ich odzwierciedlenie w systemie politycznym w XX i XXI wieku*, Katowice 2013, s. 89.

¹² Filarowość zaczęła się kształtować w drugiej połowie XIX wieku, oznaczała wtedy segmentację społeczeństwa holenderskiego na część protestancką, katolicką i bezwyznaniową (liberalną), szerzej A. Głowacki, *System konstytucyjny Holandii*, Warszawa 2003, s. 12.

¹³ Ł. Zweiffel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 164.

¹⁴ J. Thomassen, J. van Deth, *How New is Dutch Politics?*, [w:] *Politics in the Netherlands: How Much Change?*, eds. H. Daalder, G.A. Irwin, New York 1989, s. 61–68.

¹⁵ Wartości postmaterialne wygenerowały w polityce nurt zwany „nową polityką”, dla której charakterystyczne jest m.in. promowanie indywidualizmu, feminizmu, praw mniejszości oraz ekologiczny styl życia. Szerzej K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010, s. 83.

innego stylu uprawiania polityki, wszystko pod wpływem rozczarowania zbiurokratyzowanymi i nieresponsywnymi strukturami tradycyjnych partii masowych, które marginalizowały znaczenie pojedynczych członków i nie dawały poczucia przynależności do wspólnoty. To, zwłaszcza młodych, wykształconych i aktywnych, mobilizowało do poszukiwania innych sposobów artykulacji interesów.¹⁶

Powstały ugrupowania, które swoje przesłanie skierowały głównie do nowej klasy średniej, mowa o partiach Zielonych i liberalno-lewicowych. Jednocześnie, odpowiedzią na forsowaną przez elity rządzące politykę wielokulturowości był wzrost znaczenia partii skrajnej prawicy (widzianych jako alternatywna wersja tego samego procesu defilaryzacji w Holandii i „Nowej polityki” w Europie), których pojawienie się i rosnąca popularność była powiązana ze wzrostem liczby niezachodnich imigrantów, którzy stanowili ok. 11% holenderskiego społeczeństwa. Związane z tym przemiany społeczne wywołały znaczne obawy u części Holendrów, które to z kolei nie znalazły oddźwięku w programach oferowanych przez tradycyjne partie. Skorzystały z tego nowe ugrupowania polityczne populistycznej skrajnej prawicy, takie jak Lista Pima Fortuyna i później Partia Wolności¹⁷.

Tak więc, ważne dla holenderskiego systemu politycznego przemiany społeczne, które dokonały się pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku (sekularyzacja i defilaryzacja) oraz te późniejsze, z przełomu XX/XXI wieku, związane z masową imigracją z krajów z niezachodniego kręgu kulturowego (próba utworzenia społeczeństwa wielokulturowego), doprowadziły do zmian systemu partyjnego. Na każdym z etapów formuła partii nowej była często wykorzystywana zarówno jako oręż nowych aktorów politycznych, jak i partii tradycyjnych. Warto wspomnieć, że dużemu znaczeniu partii nowych w tym okresie nie towarzyszył zanik, czy nawet jak chciał Piero Ignazii „poważny kryzys” tradycyjnych partii politycznych. Te ostatnie, choć mniej efektywne w zmianie struktur i haseł, pod wpływem nowych społecznych warunków z czasem modyfikowały swoje struktury i programy wyborcze, czyli przyjmowały strategie przekształcania się w podmioty „jakościowo” nowe.

Wspominana powyżej defilaryzacja, a przede wszystkim upadek filarów religijnych, protestanckiego i katolickiego miało swoje bezpośrednie przełożenie w systemie partyjnym. Niektóre ugrupowania protestanckie i katolickie zjednoczyły się tworząc nową partię chrześcijańską, Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny (CDA). Posunięcie to miało na celu zahamowanie spadku poparcia, a konsekwencją powstania CDA był koniec tzw. wielkiej piątki¹⁸, kluczowego na arenie gabinetowej układu trzech partii wyznaniowych: Katolickiej Partii Ludowej (KVP), Partii

¹⁶ P. Ingazii, *The Crisis of Parties...*, s. 554.

¹⁷ D. Kasprowicz, *Skrajnie prawicowy natywizm – głos w dyskusji nad tożsamością europejską*, [w:] *Kwestie narodowościowe w świetle procesów integracyjnych w Europie*, red. D. Mikucka-Wójtowicz, R. Kopeć, Kraków 2009, s. 185–187.

¹⁸ Należały do niej trzy partie wyznaniowe: Katolicka Partia Ludowa (KVP), Partia Antyrewołucyjna (ARP), Unia Chrześcijańsko-Historyczna (CHU) oraz liberalna Partia Ludowa na rzecz Wolności i Demokracji (VVD) i socjalistyczna Partia Pracy (PvdA). Do wyborów w 1967 roku układ ten zawdzięczał stabilność religijnemu podziałowi socjopolitycznemu (filaryzacji). Szerzej Ł. Zweifel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 175.

Antyrewolucyjnej (ARP), Unii Chrześcijańsko-Historycznej (CHU) oraz liberalnej Partii Ludowej na rzecz Wolności i Demokracji (VVD) i socjalistycznej Partii Pracy (PvdA). Układ partyjny, który dominował do wyborów w 1967 roku i zawdzięczał stabilność religijnemu podziałowi socjopolitycznemu (filaryzacji), został przekształcony – na miejscu piątki, pojawiła się tzw. wielka trójka¹⁹. Należała do niej wspomniana CDA oraz VVD i PvdA²⁰. Upadek subkultur ideologicznych (filarów) przyczynił się poza zmianami w liczbie partii dominujących do osłabienia dwóch najważniejszych partii z tzw. wielkiej trójki: PvdA i CDA. Mimo to nadal owe partie należały do dominujących na arenie parlamentarnej i gabinetowej. Zauważalny był także powolny spadek notowań tych ugrupowań (tendencja ta nie dotyczyła należących do wielkiej trójki liberałów, VVD). Dodatkowo socjalistów osłabiły spory ideologiczne, których apogeum przypadło na 1970 rok. Wtedy to z PvdA odeszły grupy działaczy przeciwne zmianom ideowym wprowadzanym przez frakcję Nowej Lewicy, tworząc konkurencyjne socjaldemokratyczne ugrupowanie, DS '70, które w 1971 roku weszło w skład rządu razem z KVP, VVD, ARP, CHU²¹.

Poza tym na holenderskiej arenie parlamentarnej pojawiło się kilka całkowicie nowych, z punktu widzenia ilościowego i jakościowego ugrupowań, obok ugrupowań skrajnej prawicy „Nowej polityki” do najbardziej znaczących należeli Demokraci '66.

Tabela 2. Nowe ugrupowania na arenie parlamentarnej w latach 1965–1990

Partia	Ideologia, wartości	Rok powstania	Reprezentacja w parlamencie
Demokraci '66 (<i>Politieke Partij Democraten 66 – D'66</i>)	postmaterialne, postępowi liberałowie	1966	1967 (7), 1971 (11), 1972 (6), 1977 (8),
Polityczna Partia Radykałów (<i>Politieke Partij Radikalen – PPR</i>)	Wartości postmaterialne, takie jak ochrona środowiska, rozbrojenia nuklearne, demokratyzacja gospodarki i społeczeństwa	1968	1971 (2), 1972 (7), 1977 (3),
Partia Socjalistyczna (<i>Socialistische Partij – SP</i>)	marksistowsko-maoistyczna	1972	w parlamencie od 1994
Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny (<i>Christen-Democratisch Appèl – CDA</i>).	chadecja	1977	1977 (49)
Demokratyczni Socjaliści '70 (<i>Democratisch Socialisten '70 – DS '70</i>)	antykomunistyczna, socjaldemokratyczna	1970	1971 (8), 1972 (6), 1977 (1),
Partia Centrum (<i>Centrumpartij – CP</i>)	prawicowa, populistyczna	1980	1982 (1)
Zielona Lewica (<i>GroenLinks – GL</i>)	lewicowa, ekologiczna	1989	1989 (6)

Źródło: G.A. Irwin, *Parties having achieved representation in Parliament since 1946*, [w:] *Politics in the Netherlands. How Much Change?*, red. H. Daalder, G.A. Irwin, London 1989, s. 160

¹⁹ Tworzyły ją VVD, PvdA i CDA, ugrupowanie powstałe w wyniku połączenia się ARP, CHU i KVP. Patrz tamże, s. 185.

²⁰ Tamże, s. 175.

²¹ Tamże, s. 187.

Partie nowe w obrębie tradycyjnych rodzin partii

Zgodnie z przytaczanymi w pierwszej części artykułu modelami stojącymi za powstaniem lub/i sukcesem partii nowych, a zwłaszcza badaniami Sikka, systemy partyjne pozostają niejako skazane na pojawianie się partyjnych innowacji nawet w obrębie dobrze prosperujących na rynku wyborczym rodzin partii. Śledząc losy podmiotów nowych w obrębie holenderskich, ideologicznych tradycyjnych rodzin partyjnych łatwo tę tezę uzasadnić.

Grupę partii lewicowych chronologicznie otwiera po II Wojnie Światowej powstała w 1946 roku, Partia Pracy, *Partij van de Arbeid*. PvdA to kontynuacja przedwojennej Socjaldemokratycznej Partii Pracy (SDAP), Wolnej Unii Demokratycznej (VDB) i Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU)²². PvdA błyskawicznie stała się jedną z najważniejszych sił politycznych w Holandii i nadal nią pozostaje. Wybory w 2012 roku potwierdziły jej wysoką pozycję (otrzymała ona wtedy ponad 24% głosów, zaraz po VVD (26%))²³.

W 1959 roku po raz pierwszy startowało w wyborach nowo powstałe, lewicowe ugrupowanie Pacyfistyczna Partia Socjalistyczna, *Pacifistisch Socialistische Partij* (PSP), zdobyła wtedy dwa mandaty. PSP była obecna w parlamencie od 1959 do 1989 roku, a jej poparcie wyborcze wahało się między 1–3%²⁴. W 1990 roku Pacyfistyczna Partia Socjalistyczna utworzyła wraz z innymi partiami lewicowym Zieloną Lewicę, *Groen Links* (GL).

Przemiany kulturowe, jakie zaszły pod koniec lat sześćdziesiątych w Holandii, sprzyjały powstawaniu nowych lewicowych ugrupowań. Jedną z nich była Polityczna Partia Radykałów (*Politieke Partij Radicalen* PPR) (1968). Radykałowie zalecali w swoim programie zdecydowaną demokratyzację państwa i społeczeństwa, poświęcenie większej uwagi ochronie środowiska naturalnego oraz sytuacji ekonomicznej i społecznej krajów Trzeciego Świata²⁵. Kolejną partią lewicową było założone w 1970 roku, ugrupowanie o nazwie Demokratyczni Socjaliści '70, *Democratisch Socialisten '70*, (DS '70). DS '70 powstało w wyniku sporów ideologicznych, jakie miały miejsce w drugiej połowie lat sześćdziesiątych w Partii Pracy, część jej członków niezadowolonych z rezygnacji z umiarkowanego, socjaldemokratycznego programu na rzecz bardziej radykalnych haseł lewicowych, wystąpiła z PvdA, tworząc nowe ugrupowanie. DS '70 określało się jako ugrupowanie socjaldemokratyczne, centrolewicowe, ale przeciwne zmianom kulturowym dokonującym się w tym czasie w Holandii²⁶.

²² S. Velden, *Links*, Amsterdam 2010, s. 118 i dalsze.

²³ *Tweede Kamerverkiezingen 2012* (uitslag), http://www.parlement.com/id/vj30am-7m74k2/tweede_kamerverkiezingen_2012_uitslag [22.03.2014].

²⁴ *Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP)*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/psp> [18.03.2014].

²⁵ *Politieke Partij Radicalen*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/ppr> [22.03.2014].

²⁶ Szerzej patrz Ł. Zweifel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 179–180.

Kolejnym chronologicznie nowym, lewicowym ugrupowaniem, była Partia Socjalistyczna, *Socialistische Partij*. Program swój oparła na ideologii marksistowsko-leninowskiej oraz maoistycznej²⁷. Po wyborach w 2012 roku PS jest czwartą siłą polityczną kraju. Z racji tego, że ugrupowanie określa się przez cały czas jako antyrządowe, zgodnie z hasłem lat dziewięćdziesiątych „*Stem tegen, stem SP*”, („Głosujesz przeciw, głosuj na PS”), nie brała dotąd udziału w żadnej koalicji rządowej pozostając ciekawym przykładem sukcesu antypartyjnej retoryki.

W latach osiemdziesiątych nie powstało żadne lewicowe ugrupowanie o statusie partii relewantnej, bo raczej za takie ugrupowanie nie uznamy progresywnej i często współpracującej z lewicą, utworzonej w 1981 roku Ewangelickiej Partii Ludowej *Evangelische Volkspartij* (EVP). Dopiero w 1990 roku w wyniku fuzji wspomnianej Ewangelickiej Partii Ludowej, Komunistycznej Partii Holandii, Politycznej Partii Radykałów i Pacyfistycznej Partii Socjalistycznej, powstaje Zielona Lewica, *Groen Links*²⁸. GL łączy troskę o środowisko naturalne z kwestiami lewicowymi²⁹.

Ugrupowaniem ekologicznym, podobnie jak GL, jest powstała w 2002 roku Partia na rzecz Zwierząt, *Partij voor de Dieren*, PvdD, chociaż jej liderzy uważają, że program PvdD wykracza poza tradycyjne podziały lewica/prawica, jednak analiza ich programu politycznego, gdzie mowa o zrównoważonym rozwoju, ochronie nie tylko zwierząt, ale także ludzi, którzy są uciskani i dyskryminowani, wskazuje raczej na bliższe powinowactwo z partiami lewicowymi, takimi jak GL i SP, niż prawicowymi, VVD czy CDA. Partia na rzecz Zwierząt, jak sama nazwa mówi, stara się przede wszystkim poprawić warunki bytowania zwierząt. Postuluje wprowadzenie regulacji prawnych chroniących zwierzęta i ograniczających spożycie mięsa (specjalny podatek od mięsa). Ponadto partia ta jest zdecydowanym przeciwnikiem polowań. W 2011 roku za sprawą PvdD w Holandii rozpoczęła się dyskusja na temat ubojów rytualnych zwierząt przeprowadzanych przez muzułmanów i Żydów³⁰. Partia na rzecz Zwierząt poza obroną praw zwierząt, działa na rzecz ochrony środowiska naturalnego, chce m.in. wprowadzenia specjalnego podatku od paliwa lotniczego, rozwoju oraz kontroli transportu publicznego przez państwo³¹.

Liberałowie stanowili już w XIX wieku znaczącą siłę polityczną w Holandii, w czasach filaryzacji byli powiązani z bezwyznaniową częścią społeczeństwa, stojąc w opozycji do filarów religijnych. Najważniejsza obecnie partia na holenderskiej scenie politycznej, to utworzona w 1948 roku Partia Ludowa na rzecz Demokracji, *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* (VVD). VVD powstała z przekształcenia istniejących przed drugą wojną światową partii ruchu liberalnego. Jest

²⁷ A. Głowacki, *System konstytucyjny Holandii*, Warszawa 2003, s. 51.

²⁸ S. Velden, *Links...*, s. 204–205.

²⁹ A. Głowacki, *System konstytucyjny...*, s. 52.

³⁰ Ł. Zweifel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 241.

³¹ P. Lucardie, *PvdD partijgeschiedenis*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/pvdd/geschied> [25.03.2014].

ugrupowaniem liberalnych konserwatystów, reprezentującym interesy burżuazyjnej klasy średniej³².

Progresywni liberałowie swoją reprezentację polityczną mieli dopiero od 1967 roku, chodzi o Polityczną Partię Demokracji '66, *Politieke Partij Democraten 66*. Partia ta nie jest tak kluczową siłą polityczną w Holandii jak VVD lecz posiada swoich przedstawicieli w parlamencie i kilka razy uczestniczyła w tworzeniu koalicji rządowych³³. D '66 to ugrupowanie utworzone przez politycznego nowicjusza, dziennikarza Hansa van Mierlo, późniejszego lidera ugrupowania³⁴.

Holandia przez długi czas była państwem, w którym kościoły konfesjonalne skupiające podzieloną pod względem religijnym ludność, odgrywały ważną rolę w życiu społecznym. Fakt ten miał swoje polityczne konsekwencje. Jedną z nich to była duża liczba wpływowych, religijnych ugrupowań politycznych. Już zaraz po drugiej wojnie światowej powstała Katolicka Partia Ludowa, *Katholieke Volkspartij* (KVP), założona w 1945 roku jako kontynuacja Narodowej Partii Rzymskokatolickiej, *Rooms-Katholieke Staatspartij* (RKSP)³⁵. KVP w pierwszych po powstaniu ugrupowania wyborach odnotowała prawie identyczne poparcie jak jej poprzedniczka w 1937 roku³⁶. Katolicka Partia Ludowa do 1977 roku odgrywała kluczową rolę w holenderskim systemie politycznym, wchodząc w skład wszystkich gabinetów, jakie wtedy powstały. W okresie 1946–1977, 6 z 14 urzędujących w tamtych latach premierów, wywodziło się z tego ugrupowania³⁷.

Jednak od 1967 roku zauważalny spadek poparcia stał się potem bezpośrednią przyczyną nawiązania współpracy z ugrupowaniami protestanckimi i utworzenia w 1977 roku wspólnie chadeckiej partii. KVP była partią chrześcijańsko-demokratyczną, kierującą się zasadami nauczania Kościoła katolickiego³⁸.

Kolejnym nowym katolickim ugrupowaniem, które w następnych latach pojawiło się na holenderskiej scenie politycznej, była Katolicka Partia Narodowa w 1952 roku. KNP to partia konserwatywnych katolików, która jednak na długo nie zagościła w Drugiej Izbie holenderskiego parlamentu – już po wyborach 1956 roku ugrupowanie to znalazło się poza parlamentem. KNP utworzyła grupa działaczy katolickich skupionych wokół *Lijst Welter*, powstałej w 1948 roku³⁹.

³² A. Głowacki, *System konstytucyjny...*, s. 50.

³³ *Democraten 1966 (D66)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwy0/democraten_1966_d66 [22.03.2014].

³⁴ *Democraten 1966 (D66)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwy0/democraten_1966_d66 [22.03.2014].

³⁵ *Katholieke Volkspartij (KVP)*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/kvp> [22.03.2014].

³⁶ *Katholieke Volkspartij (KVP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wtf/katholieke_volkspartij_kvp [22.03.2014].

³⁷ Ł. Zweiffel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 195–196.

³⁸ *Katholieke Volkspartij (KVP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wtf/katholieke_volkspartij_kvp [22.03.2014].

³⁹ *Repertorium kleine politieke partijen 1918–1967*. Katholieke Nationale Partij, <http://resources.huygens.knaw.nl/repertoriumkleinpolitiekepartijen/PartijDetail?Id=63> [22.03.2014].

W tym samym czasie co Lista Weltera powstała partia protestancka, Polityczna Liga Protestantów, *Gereformeerde Politiek Verbond* (GPV), ugrupowanie działające w latach 1948–2004. Reprezentowało ono ortodoksyjnych protestantów, którzy oparli swój program polityczny na tezach biblijnych. Ugrupowanie zostało założone przez działaczy, którzy opuścili Partię Antyrewołucyjną. W 2000 roku GPV wraz z bliską programowo RPF zawiązały federację pod nazwą Unia Chrześcijańska, *ChristenUnie* (CU). Obie partie w 2001 roku połączyły swoje grupy parlamentarne. 1 stycznia 2004 r. CU została przekształcona w jednolitą formację, tym samym Polityczna Liga Protestantów przestała istnieć.

Do lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku nie powstała żadna nowa partia wyznaniowa, dopiero w 1975 roku grupa ortodoksyjnych protestantów opuściła Partię Antyrewołucyjną, co spowodowane było m.in. rozmowami prowadzonymi z działaczami Katolickiej Partii Ludowej i planami utworzenia wspólnego chrześcijańskiego ugrupowania. Założyli oni Reformowaną Federację Polityczną (*Reformatorische Politieke Federatie*, RPF), działającą do 2004 roku. RPF po raz pierwszy startowała w wyborach parlamentarnych w 1977 roku, nie uzyskała wtedy jednak żadnego mandatu. Dopiero w wyborach w 1981 roku do *Tweede Kamer* partia wprowadziła dwóch posłów. Od tego czasu do wyborów w 1998 roku była reprezentowana wyłącznie w niższej izbie holenderskiego parlamentu przez 1, 2 lub 3 deputowanych. Poparcie dla RPF w wyborach wynosiło od 0,9% do 2%. Program polityczny oparty był na Biblii.

W 2000 roku RPF wraz z bliską programowo GPV zawiązały federację pod nazwą *Christen Unie*, Unia Chrześcijańska. Obie partie w 2001 roku połączyły swoje grupy parlamentarne. W 2004 CU została przekształcona w partię polityczną, tym samym Reformowana Federacja Polityczna przestała istnieć. Dwa lata po powstaniu RPF (w 1977 r.) w wyniku porozumienia zawartego pomiędzy Katolicką Partią Ludową (KVP) oraz protestanckimi ugrupowaniami, Partią Antyrewołucyjną (ARP) i Unią Chrześcijańsko-Historyczną (CHU), powstał Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny *Christen-Democratisch Appèl* (CDA). Oficjalna data utworzenia CDA, to rok 1980, ale ugrupowanie to pod nową nazwą startowało w wyborach parlamentarnych w 1977 roku.

Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny, to partia, która określa się jako centrowprawicowa i chadecka, gdzie Biblia jest postrzegana tylko jako źródło inspiracji dla jej członków. CDA prowadziła we wszystkich wyborach aż do 2010 roku, kiedy to z pierwszego miejsca spadła na czwarte⁴⁰. Choć dobry wynik w ostatnich wyborach samorządowych w Holandii (19.03.2014 r.) może świadczyć, że ta tendencja spadkowa ulega odwróceniu⁴¹.

Rok po powstaniu CDA zawiązała się (1981) Ewangelicka Partia Ludowa, *Evangelische Volkspartij* (EVP), ugrupowanie protestanckie, progresywne, ekologiczne i lewicujące. W latach 1982–1986 EVP miało jeden mandat w *Tweede Kamer*.

⁴⁰ Ł. Zweifel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 102.

⁴¹ *CDA grootste partij in gemeenten*, <https://www.cda.nl/actueel/toon/cda-grootste-partij-in-gemeenten> [24.03.2014].

W 1990 roku Ewangelicka Partia Ludowa wraz z paroma ugrupowaniami lewicowymi utworzyły nowe ugrupowanie o nazwie Zielona Lewica⁴².

Na początku XXI wieku powstała Unia Chrześcijańska, *ChristenUnie* (CU). Utworzona przez kilka ortodoksyjnych partii protestanckich w 2004 roku CU opiera swój program polityczny na Biblii, jest konserwatywna w kwestiach społecznych, ale określa się jako ugrupowanie ekologiczne. W 2007 roku Unia Chrześcijańska weszła w skład koalicji rządowej⁴³.

Partie „Nowej polityki” – populisci i populistyczna skrajna prawica

Nie ma zgody wśród badaczy co do tego, czy populizm stanowi spójną na równi z innymi ideologię. Jednak w wymiarze politycznym jego rdzeniem jest bez wątpienia demofilia (występująca przynajmniej w sferze deklaratywnej) – umiłowanie ludu, któremu towarzyszą hasła antyestablishmentowe oraz silne przywództwo charyzmatycznego lidera⁴⁴. Listę prawicowych partii populistycznych otwiera konserwatywno-liberalna partia protestu, *Boerenpartij*, Partia Chłopska, która w latach 1963–1981 miała kilku przedstawicieli w Drugiej Izbie, partia ta jednak nigdy nie weszła w skład koalicji rządowej. Od drugiej połowy lat osiemdziesiątych ugrupowanie to w praktyce przestało istnieć na holenderskiej scenie politycznej.

Następną partią populistyczną była powstała w 1970 roku Holenderska Partia Klasy Średniej, *Nederlandse Middenstands Partij*, później zmieniono jej nazwę na Nowa Partia Klasy Średniej *Nieuwe Midden Partij* (NMP). W wyborach w 1971 roku zdobyła dwa mandaty w Drugiej Izbie, to był jedyny sukces wyborczy tej partii. NMP w założeniu miała reprezentować interesy małych i średnich przedsiębiorców. Było to ugrupowanie protestu, które poza drobnymi przedsiębiorcami, chciało przyciągnąć wszystkie grupy społeczne „zapomniane” przez rządzące elity polityczne⁴⁵.

Partia Centrum, *Centrumpartij* (CP), powstała w 1980 roku, to kolejne ugrupowanie populistyczne, tym razem skrajnie prawicowe. Część programu politycznego była wymierzona w cudzoziemców osiedlających się w Holandii. W jedyńskich dla partii wyborach w 1982 roku PC uzyskała 0,8% głosów, co dało jej jeden mandat w izbie niższej parlamentu⁴⁶.

Era holenderskich skrajnie prawicowych populistów w pełni rozpoczęła się w kolejnej dekadzie. Zmiany, jakie zaszły w społeczeństwie na przełomie XX/XXI wieku, wywoływane masowym napływem niezachodnich allochtonów (imigrantów

⁴² *Evangelische Volkspartij (EVP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpftxl/evangelische_volkspartij_evp [26.03.2014].

⁴³ *ChristenUnie CU*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwy9/christenunie_cu [26.03.2014].

⁴⁴ Patrz szerzej np. M. Canovan, *Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy*, [w:] *Democracies and populist challenge*, eds. I. Meny Ives, I. Surel, Nowy Jork 2002, s. 25–45.

⁴⁵ *Nieuwe Midden Partij (NMP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp1wzj/nieuwe_midden_partij_nmp [25.03.2014].

⁴⁶ H. Daalder, G. Irwin, *Politics in the Netherlands*, London 1999, s. 158.

z niezachodnich kręgów kulturowych) i związana z tym polityka tworzenia społeczeństwa wielokulturowego, która okazała się nie do przyjęcia dla części autochtónów, miały swoje odzwierciedlenie w systemie partyjnym. Rosnący sprzeciw wobec polityki wielokulturowości pozwoliło zaistnieć ugrupowaniom politycznym, które krytycznie odnosiły się do tej kwestii.

W polityce holenderskiej u progu XXI wieku pojawił się Pim Fortuyn, który poruszył sprawy lekceważone przez ówczesne elity polityczne. Stał się znany m.in. dzięki telewizyjnej debacie (1997 r.), podczas której spierał się z politykiem PvdA na temat zagrożeń, jakie niesie islam dla otwartej kultury holenderskiej⁴⁷. Lista Pima Fortuyna została założona po wykluczeniu tego polityka z partii Przyjaznej Holandii, *Leefbaar Nederland* (LN), po tym jak udzielił kontrowersyjnego wywiadu na temat imigrantów jednej z holenderskich gazet⁴⁸. Przekonywał, że bezkrytycznie afirmowana i implementowana wielokulturowość oraz polityczna poprawność zagrażają wolności wyznawania swoich poglądów. Fortuyn ponadto wskazywał, jakie niebezpieczeństwo dla emancypacji kobiet i mniejszości homoseksualnych stanowi islam, wyznawany przez większość imigrantów. Dyskusja, jaką rozpętał, „zburzyła mur multikulti”⁴⁹. Antyimigranckie hasła zdobyły posłuch wśród Holendrów. Znalazło to wyraz w poparciu, jakiego udzielono jego ugrupowaniu w 2002 roku. Program LPF był populistyczny, wymierzony przeciwko „zamkniętym” elitom politycznym oraz tym imigrantom, którzy mieli problemy z asymilacją z kulturą holenderską. LPF tym m.in. różniła się od późniejszych ugrupowań skrajnej prawicy, przede wszystkim od Partii Wolności, która jest przeciw wszystkim imigrantom (ostatnio lider ugrupowania – Geert Wilders zaatakował pracowników z Europy Wschodniej, zatrudnionych w Holandii)⁵⁰.

Przyjazna Holandia, *Leefbaar Nederland* (LN), z której wykluczono Fortuyna, powstała rok wcześniej od LPF, była partią populistyczną, postulującą walkę z biurokracją, zaostrzenie kar dla przestępców, zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom oraz powstrzymanie napływu imigrantów. W pierwszej fazie działalności Przyjazna Holandia działała głównie na szczeblu samorządowym (m.in. w Rotterdamie). W 2002 roku startowała w wyborach parlamentarnych, co przyniosło jej dwa mandaty, kolejne, zakończyły się porażką⁵¹. W 2007 roku LN definitywnie zakończyła swoją ogólnokrajową działalność⁵².

⁴⁷ Pim Fortuyn in Historic Debate, http://www.liveleak.com/view?i=cdf_1268351624 [24.03.2014].

⁴⁸ Ł. Zweiffel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 208.

⁴⁹ Tamże, s. 144–145.

⁵⁰ J. Langelaar, Ruim 46.000 klachten bij PVV-meldpunt Oost-Europeanen, <http://www.elsevier.nl/Politiek/nieuws/2012/2/Ruim-46000-klachten-bij-PVV-meldpunt-Oost-Europeanen-ELSEVIER330973W> [25.03.2012].

⁵¹ A. Głowacki, *System konstytucyjny...*, s. 53.

⁵² *Leefbaar Nederland definitief ontbonden*, <http://www.nu.nl/algemeen/1229321/leefbaar-nederland-definitief-ontbonden.html> [25.03.2012].

Kolejną partią skrajnej prawicy jest Partia Wolności, *Partij voor de Vrijheid* (PVV) założona w 2006 roku i wypełniająca lukę powstałą po rozpadzie LPF (Pim Fortyun zginął jeszcze przed wyborami 2002 r. w zamachu z rąk obrońcy praw zwierząt, co zapoczątkowało demontaż jego ugrupowania pozbawionego charyzmatycznego przywódcy). Program PVV jest eurosceptyczny, antyimigrancki i antyislamski. Partia dąży do powstrzymania imigracji, w szczególności z krajów muzułmańskich. Uznaje, że imigranci mieszkający w Holandii powinni dostosować się do norm panujących w tym kraju. W kwestiach ekonomicznych głosi hasła liberalne. Po wyborach w 2010 roku stała się trzecią najważniejszą siłą polityczną w Holandii⁵³. Jednak porażka w przyspieszonych wyborach w 2012 roku przyniosła ponowny spadek poparcia⁵⁴. To, czy PVV utrzyma się w gronie najważniejszych partii politycznych w Holandii, wykażą najbliższe wybory parlamentarne, które mają odbyć się w 2017 roku.

To, że pośród nowych ugrupowań na holenderskiej arenie wyborczej liczne okazały się wszelakiego rodzaju podmioty wyznaniowe, nie powinno dziwić, bowiem do sekularyzacji, która miała miejsce pod koniec lat sześćdziesiątych, Holendrzy uchodzili za bardzo religijnych. Jednym z tego typu ortodoksyjnych religijnych ugrupowań, to „Bóg z nami” *God met Ons* (GMO). Partia utworzona przez konserwatywnych katolików, działająca w latach 1980–1990. Jej działacze nie mogli pogodzić się ze zmianami światopoglądowymi, jakie dokonały się w Holandii. Liberalizację światopoglądową zamierzali powstrzymać m.in. przez zakazanie aborcji, powrót modlitwy w mowie tronowej i powrót do prostego języka, jakiego ich zdaniem używali politycy przed przemianami społecznymi lat sześćdziesiątych⁵⁵. Poparcie wyborcze dla tego ugrupowania było bardzo niskie, wyniosło ono odpowiednio w roku 1981 – 0,01% (918 głosów), w 1982 roku 0,04% (3157 głosów), a w 1986 roku – 0,03% (2375 głosów)⁵⁶.

Nie tylko partie religijne podejmowały kwestie moralne. Do takich ugrupowań należała startująca w 1998 roku partia *IdeAlisten* (IJ), którą poparło 0,03% wyborców (2,5 tys.), w swoim programie postulowała liberalizm z ludzką twarzą, socjalizm bez potęgi państwa i chrześcijaństwo bez Boga, którego – jak twierdził lider tego ugrupowania, J. Verschure – należy znaleźć w każdym człowieku. Zastosowanie tego programu zdaniem jego twórcy miało ludzkości pozwolić wejść na wyższy stopień rozwoju cywilizacyjnego i duchowego⁵⁷. Podobny podmiot pojawił się w wyborach

⁵³ Ł. Zweifel, *Dynamika zmian społecznych...*, s. 238.

⁵⁴ *Tweede-Kamerverkiezingen 2012*, <http://nlverkiezingen.com/TK 2012.html> [25.03.2012].

⁵⁵ *GMO lijst 9*, http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/EK/gmo1989/God_met_ons_1989_verkiezingsprogr_EP.pdf [25.03.2012].

⁵⁶ Na podstawie *Verkiezingen Tweede Kamer 1918–2012*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpmxux/verkiezingen_tweede_kamer_1918_2012 [25.03.2012].

⁵⁷ *Loesje wil in de Tweede Kamer*, <http://www.refdag.nl/oud/bin/980504bin09.html> [25.03.2012].

w 2010 roku, była to Partia dla Ludzi i dla Ducha, *Partij voor Mens en Spirit* (MenS)⁵⁸, która w wyborach otrzymała 0,28% (26 tys. głosów) a w 2012 – 0,19% (18 tys. głosów). Według MenS polityka powinna płynąć z serca (*politiek vanuit het hart*) ma opierać się na miłości i szacunku dla wszystkich, bowiem każda istota ma swoje unikalne cechy, niezbędne dla prawidłowego rozwoju całego społeczeństwa. Na swojej stronie internetowej Partia dla Ludzi i dla Ducha zapewnia, że bogatsze życie wewnętrzne, duchowe, zaowocuje harmonią w życiu społecznym, a odnowa społeczeństwa może się głównie dokonać poprzez poszerzanie naszej świadomości⁵⁹.

Poza wymienionymi już ugrupowaniami lewicowymi, prawicowymi, liberalnymi, populistycznymi i religijnymi, ciekawym przykładem ugrupowań nowych są partie „jednego tematu”, które pojawiły się lub nabrały znaczenia w erze „Nowej polityki” reprezentowały interesy wiekowo wydzielonej grupy społecznej – osób starszych. Choć partie w swoim programie stawiające kwestie seniorów były obecne na holenderskiej arenie wyborczej od końca lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, jednak swoich reprezentantów w parlamencie miały dopiero w latach dziewięćdziesiątych. Jedną z pierwszych tego typu partii, była Partia Seniorów *Bejaardenpartij 65+*, która w wyborach w 1971 roku otrzymała ponad 5 tys. głosów, przy całkowitej liczbie biorących udział w wyborach ponad 7 mln. W tamtych wyborach startowały jeszcze inne ugrupowanie, które w swojej nazwie bezpośrednio odnosiły się do seniorów. Była to Ogólnokrajowa Partia na rzecz Seniorów, *Landelijke Partij voor Bejaarden*. Ugrupowanie to podobnie jak wspomniana Partia Seniorów, postawiło sobie za cel ochronę interesów wszystkich osób starszych niezależnie od religii i przekonań politycznych. Postulowało m.in. zwolnienie najbiedniejszych z płacenia składek na ubezpieczenie zdrowotne⁶⁰.

Następne to *Bejaardenpartij Algemeen Belang*, *Algemene Bejaardenpartij Nederland*, *Stichting Gedupeerde Groepen 18+/65+*, ta ostatnia, reprezentująca najmłodszych i najstarszych obywateli, żadne z tych ugrupowań nie dostało się do parlamentu w 1971 roku *Algemene Bejaardenpartij Nederland* otrzymało z nich największy procent głosów – 0,43. W następnych latach powstało m.in. *Bejaarden Centraal*, które w wyborach w 1989 roku, zebrało 0,1% głosów⁶¹. Kolejne ugrupowanie to *Seniorzy 2000*, *Senioren 2000*, którzy w 1998 roku otrzymali 0,4%, co nie wystarczyło, by dostać się do parlamentu.

Pierwszym ugrupowaniem tego typu, które miało swoją reprezentację w niższej izbie holenderskiego parlamentu, była założona w 1992 roku Unia 55+, *Unie 55+*. W 1994 roku zdobyła ona jeden mandat poselski. Rok później powstało

⁵⁸ *Politiek vanuit het hart*, <http://mensenspirit.nl/politiek-vanuit-het-hart> [25.03.2012].

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ *Verkiezingsprogramma van de Landelijke Partij Voor Bejaarden (1971)*, <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/lpvb1971/lpvb71.pdf> [25.03.2012].

⁶¹ *Verkiezingen 1989*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwz/verkiezingen_1989 [25.03.2012].

Powszechne Stowarzyszenie Osób Starszych, *Algemeen Ouderen Verbond* (AOV), która w latach 1994–1998 miała 6 miejsc w *Tweede Kamer*⁶².

W 2011 roku powstało kolejne ugrupowanie reprezentujące seniorów, 50Plus, które zdobyło dwa mandaty w wyborach w 2012 roku. Wszystkie te partie koncentrowały się przede wszystkim na ochronie interesów osób powyżej 50 lat⁶³.

Nowe wino w starych butelkach?

Tak duża liczba regularnie pojawiających się na scenie politycznej partii znaczyła kolejne etapy ewolucji systemu partyjnego, jednak ich wpływ pozostaje kwestią sporną, przede wszystkim dlatego, że nowe partie polityczne nie wpłynęły znacząco na zmianę układu głównych sił politycznych w Holandii. Zdarzało się, że znalazły się na arenie gabinetowej, ale nadal na niej dominowały stare ugrupowania.

Liczne ugrupowania pojawiające się na arenie wyborczej mogą świadczyć o dobrze rozwiniętym społeczeństwie obywatelskim i wysokim poziomie instytucjonalizacji partii politycznej jako typu społecznej organizacji. Obywatele chcący zmian próbują tego dokonać w ramach istniejącego systemu politycznego, na drodze legalistycznej, wnosząc coś do niego nowego, a nie próbując go znieść. Wskazuje to na wysoki stopień akceptacji dla istniejących procedur i praktyk w systemie politycznym. Duża liczba członków różnorodnych partii politycznych, pomimo zauważalnego prawie we wszystkich państwach demokratycznych spadku zaufania do tego typu instytucji, świadczy o tym, że są one trwale zakorzenione w społeczeństwie holenderskim⁶⁴. Warto też pamiętać, że równolegle do zmniejszającej się liczby członków dużych partii, w partiach średnich i małych zachodzi proces odwrotny, od początku XXI wieku rośnie liczba ich członków, tak jest m.in. w przypadku D’66⁶⁵. Dotyczy to też takich partii jak Zielona Lewica, 50Plus⁶⁶.

Równocześnie, regularnie pojawiające się jakościowo nowe oferty, rozumiane jako partie powstałe dzięki zapleczu wcześniej istniejących (w wyniku fuzji, podziału, zmiany nazwy) dają obraz (w stopniu ograniczonym, ale jednak) czujnych wobec zmieniających się bieżących tematów i wymagań wyborczych partii tradycyjnych. Warto też pamiętać, iż zmiana w ich obrębie często dokonywała się pod wpływem działania nowych ilościowo i jakościowo konkurentów.

⁶² *Algemeen Ouderen Verbond* (AOV), http://www.parlement.com/id/vh8lnhrptxwu/algemeen_ouderen_verbond_aov [25.03.2012].

⁶³ *50Plus*, <http://www.parlement.com/id/vim2ddkt5cs3/50plus> [25.03.2012].

⁶⁴ *Ledental GroenLinks sterkt gedaald–50Plus*, D66 en SGP groeien, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/02/03/ledental-groenlinks-gedaald-50plus-en-d66-groeien> [26.03.2014].

⁶⁵ *D66 ledentallen (1966-)*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/d66/leden>.

⁶⁶ *Ledental GroenLinks sterkt gedaald–50Plus*, D66 en SGP groeien, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/02/03/ledental-groenlinks-gedaald-50plus-en-d66-groeien> [26.03.2014].

Tabela 4. Porównanie wyników wyborczych partii nowych i Wielkiej Trójki w latach 2002–2012

Nowe partie	Poparcie w (%) i rok 2002	2003	2006	2010	2012
Partia dla zwierząt PvdD	–	0,49%	1,83%	1,30%	
Unia Chrześcijańska CU	2,54%	2,12%	3,97%	3,24%	
Lista Pima Fortuyna LPF	17%	5,70%	0,21%	-	
Przyjazna Holandia LN	1,61%	0,40%			
VijftigPLUS (50PLUS)*	–	–	–	-	1,88%
Partia Wolności PVV			5,89%	15,45%	
Wielka trójka (CDA+PvdA+VVD)	27,93% +15,11% +15,44%	28,62% +27,26% +17,91%	26,51% +21,19% +14,67%	13,61% +19,63% +20,49%	
Skład koalicji gabinetowych	CDA, LPF, VVD	CDA, VVD, D66	CDA, PvdA, CU	VVD, CDA, (wspierany przez PVV)	VVD, PvdA

* *VijftigPLUS* (50PLUS) Od 2011 roku istnieje nowe ugrupowanie reprezentujące interesy ludzi po 50. roku życia. W 2012 po raz pierwszy startowało w wyborach parlamentarnych, zdobyło w nich dwa mandaty. 50 Plus można zaliczyć do ugrupowań centrolewicowych. Szerzej: *VijftigPLUS (50PLUS)*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/50plus> [12.11.2012].

Źródło: *50Plus*, <http://www.parlement.com/id/vim2ddkt5cs3/50plus> [25.03.2012], s. 217

Podsumowując, holenderski system partyjny jest więc nie tylko doskonałą ilustracją różnorodnych motywów powstawania partii odpowiadających duchowi czasów. Jest także przykładem sytuacji, w której nowa i z pozoru konkurencyjna oferta polityczna (niczym nowe wino ożywiający stare naczynie) przyczynia się do stabilizacji systemu polityczno-społecznego.

Bibliografia

- 50Plus*, <http://www.parlement.com/id/vim2ddkt5cs3/50plus> [25.03.2012]
- Algemeen Ouderen Verbond* (AOV), http://www.parlement.com/id/vh8lnhrptxwu/algemeen_ouderen_verbond_aov [25.03.2012]
- Batko-Jakubiak S., *System partyjny Holandii*, [w:] *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010
- Bolleyer N., *New Parties in Old Party Systems Persistence and Decline in Seventeen Democracies*, Oxford 2013
- Canovan M., *Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy*, [w:] *Democracies and populist challenge*, eds. I. Meny Ives, I. Surel, Nowy Jork 2002
- CDA grootste partij in gemeenten*, <https://www.cda.nl/actueel/toon/cda-grootste-partij-in-gemeenten> [24.03.2014]
- ChristenUnie CU*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwy9/christenunie_cu [26.03.2014]
- D66 ledentallen* (1966–), <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/d66/leden>
- Daalder H., Irwin G., *Politics in the Netherlands*, London 1999, s. 158

- Democraten 1966 (D66)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrouwy0/democraten_1966_d66 [22.03.2014]
- Dooren R., *Traditie en transformatie*, Amsterdam 2005
- Evangelische Volkspartij (EVP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrpftxl/evangelische_volkspartij_evp [26.03.2014]
- Głowacki A., *System konstytucyjny Holandii*, Warszawa 2003
- GMO lijst 9*, http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/EK/gmo1989/God_met_ons_1989_verkiezingsprogr_EP.pdf [25.03.2012]
- Het gelijk van de realisten en het ongelijk van de federalisten*, <http://www.sp.nl/nieuwsberichten/11077/tw> [25.03.2014]
- Hug S., *Altering Party System*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press 2001
- Ignazii P., *The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties*, „Party Politics”, vol. 2 (4), 1996
- Irwin G. A., *Parties having achieved representation in Parliament since 1946*, [w:] *Politics in the Netherlands. How Much Change?*, red. H. Daalder, G.A. Irwin, London 1989
- Kasproicz D., *Dlaczego partia? Polskie partie pozaparlamentarne w procesie konceptualizacji partii politycznej*, [w:] *Partie Polityczne w Polsce i w Europie*, red. A. Paczeński, M. Winclawska, Wrocław–Toruń 2013.
- Kasproicz D., *Skrajnie prawicowy natywizm – głos w dyskusji nad tożsamością europejską*, [w:] *Kwestie narodowościowe w świetle procesów integracyjnych w Europie*, red. D. Mikucka-Wójtowicz, R. Kopeć, Kraków 2011
- Katholieke Volkspartij (KVP)*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/kvp> [22.03.2014]
- Langelaar J., *Ruim 46.000 klachten bij PVV-meldpunt Oost-Europeanen*, <http://www.elsevier.nl/Politiek/nieuws/2012/2/Ruim-46000-klachten-bij-PVV-meldpunt-Oost-Europeanen-ELSEVIER330973W> [25.03.2012]
- Ledental GroenLinks sterkst gedaald-50Plus, D66 en SGP groeien*, <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/02/03/ledental-groenlinks-gedaald-50plus-en-d66-groeien> [26.03.2014]
- Leefbaar Nederland definitief ontbonden*, <http://www.nu.nl/algemeen/1229321/leefbaar-nederland-definitief-ontbonden.html> [25.03.2012]
- Loesje wil in de Tweede Kamer*, <http://www.refdag.nl/oud/bin/980504bin09.html> [25.03.2012]
- Lucardie P., *Prophets, Purifiers and Prolocutors*, „Party Politics”, vol. 6, 2000, s. 175–85
- Lucardie, P., *PvdD partijgeschiedenis*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/pvdd/geschied> [25.03.2014].
- Mair P., Katz R., *Three Faces of Party Organization: Adaptation and Change*, European Policy Research Unit Working Paper University of Manchester, 1990.
- Nieuwe Midden Partij (NMP)*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp1wzj/nieuwe_midden_partij_nmp [25.03.2014]
- Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP)*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/psp> [18.03.2014]
- Pim Fortuyn in Historic Debate*, w: http://www.liveleak.com/view?i=cdf_1268351624 [24.03.2014]
- Politiek vanuit het hart*, <http://mensenspirit.nl/politiek-vanuit-het-hart> [25.03.2012]
- Politieke Partij Radicalen*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), w: <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/ppr> [22.03.2014]

- PvdA ledentallen (1946-)*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/pvda/leden> [23.03.2014]
- Repertorium kleine politieke partijen 1918–1967. Katholieke Nationale Partij*, <http://resources.huylgens.knaw.nl/repertoriumkleinopolitiekepartijen/PartijDetail?Id=63> [22.03.2014]
- Sikk A., *Newness as a winning formula for new political parties*, „Party Politics”, vol. 18, 2012
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010
- Tavits, M. *Party System Change*, „Party Politics”, vol. 12, 2006, s. 99–119
- Thomassen J., J. van Deth, *How New is Dutch Politics?*, [w:] *Politics in the Netherlands: How Much Change?*, eds. H. Daalder, G.A. Irwin, New York 1989
- Tweede Kamerverkiezingen 2012*, http://www.parlement.com/id/vj30am7m74k2/tweede_kamerverkiezingen_2012_uitslag [22.03.2014]
- Tweede-Kamerverkiezingen–12 september 2012*, <http://nlverkiezingen.com/TK2012.html> [25.03.2012]
- van Biezen I., *Political parties in New Democracies*, Nowy Jork 2003
- Velden S., *Links*, Amsterdam 2010
- Verkiezingen 1989*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwz/verkiezingen_1989 [25.03.2012]
- Verkiezingen Tweede Kamer 1918–2012*, http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp-mxux/verkiezingen_tweede_kamer_1918_2012 [25.03.2012]
- Verkiezingsprogramma van de Landelijke Partij Voor Bejaarden (1971)*, <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/verkiezingsprogramma/TK/lpvb1971/lpvb71.pdf> [25.03.2012]
- VijftigPLUS (50PLUS)*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/50plus> [12.11.2012]
- VVD ledentallen (1948-)*, <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/vvd/leden> [23.03.2014]
- Zweifel Ł., *Dynamika zmian społecznych w Holandii i ich odzwierciedlenie w systemie politycznym w XX i XXI wieku*, Katowice 2013

“New wine in old bottles” – new parties in party systems.

The case of Netherlands

Abstract

The main focus of the article is „new political party” concept and its implications in the established democracies. In the course of the article the authors combine two ranges of existing conceptualizations (quantitative and qualitative) and explore the specific multiparty system of the Netherlands. On the basis of a wide range of examples several types of new parties and their influence on party system’s development has been presented.

Key words: consolidated democracies parties, new parties, Netherlands’ party system, pillarisation